



Jedinstvo slovenskih dežel od VII. do XIII. stoletja.

Spisal Simon Rutar.

I.

Nasprotniki našega naroda trdé — in marsikateri Slovenec jim verjame — da Slovenci nimajo zgodovine, ker niso imeli jedinstvene, vse Slovence obsezajoče države. Se vé da, ako razumevamo pod zgodovino samo gola poročila, doklej je ta ali oni narod vladal, s kom se je ženil, katere politike se je držal in s kom se je moral vojskovati, tedaj pač Slovenci nimajo jedinstvene zgodovine. Ali poleg te dinastiške zgodovine imamo še drugo, pravo narodno zgodovino, ki pripoveda, kako se je ljudstvo na podlagi starih pravnih svojih običajev samo iz sebe razvijalo; po katerih zakonih se je vršilo njegovo napredovanje; kakšne zapreke, zavirajoče morda za sto let njegov razvoj, moralo je premagovati; koliko je obstoječa vlada pospeševala ali ovirala narodni razvitek; kako so pri tem druga, zlasti sorodna ljudstva uplivala in s svojim vzgledom zaostalega soseda navduševala.

Tako zgodovino imajo izvestno tudi Slovenci.

Ní pa tako lahko vselej najti vodilno misel slovenski zgodovini. Mi znamo, da vsa zgodovina obstoji samo v borjenji različnih idej. Ali ideje ne delujejo zunaj nas in brez nas, niti absolutno nas sileče. Da-li se zgodovina po idejah razvija, da-li se ideje v življenji uresničujejo, to je zavisno od tega, kako in koliko so te ideje med narodom razširjene, razjasnjene in tolmačene ter vzprijete in razumene. To širjenje idej zahteva mnogo truda in boja z nešteto protivniki. Ideja sicer mora končno zmagati, ali le tedaj, ako so njeni zagovorniki prešineni od luči in naudani s hrabrostjo ideje same.

Zato naj si dobro zapomni naša mladina: V resnici bogat je samo tisti narod, ki je bogat na idejah; velik in plemenit je samo

tisti, ki ima visoko in plemenito mišljenje; zapovedovati more le óni narod, ki zapoveduje z duhom; ljudstvo brez narodnega duha ne gospodari nad drugimi, nego jim služi (n. pr. Huni, Mongoli, Turki itd.).

Žal, pri Slovencih ideje niso bile vedno zadostno razširjene med množico delajočih ljudij. Narod v svoji celokupnosti ni bil zadosta prešinen od idej in zato ideje med Slovenci niso imele pravega življenja. Zato tudi boj za ideje ni bil vselej zmagonosen in boriteljem ostala je sama tolažba, da so se bojevali iz blagih namer za pravično stvar.

V zgodovini Slovencev nahajamo torej le pojedine momente, ki nam pričajo o narodni samosvesti vsega ljudstva. V teku stoletij prikazujejo se nam le pojedine bistrejše glave, ki so poskušale boj za slovensko idejo. Ali ti momenti in te osebe dokazujejo kakor nehoté, da so se v toliko atomov razdeljeni Slovenci vender-le smatrali kakor jedna skupina. Oni dajejo zgodovini slovenskih dežel neko posebno, od sosednih različno podobo in napotujejo nas govoriti o zgodovini Slovencev. Taki skupni dogodki, ki se kakor rudeča nit vlečejo skozi vse posamezne zgodovine slovenskih dežel, pričajo, da so se Slovenci po svoje razvijali; take dogodke hočemo v sledeči razpravi posebno poudarjati.

Ali, ako hočemo vodilne ideje v naši zgodovini zaslediti, ne smemo misliti na male njene oddelke, nego pregledati jo moramo v velikih, dolgotrajnih dobah. Saj je že Gervinus prav dobro opomnil (*Geschichte des XIX. Jahrhunderts, Einleitung*): „Vsaka zgodovina v malih časovnih oddelkih premišljevana kaže nam enakovrstni značaj, katerega stvarja jeden gospodujoč upliv. V večjih oddelkih pregledana zdi se nam, kakor neprestano omahovanje med nasprotnimi nagoni, ki se protivijo vsaki pretezi jedne ideje ali jedne vodilne sile. Ako pa pregledamo zgodovino v razvoji stoletij, opazujemo v onem vednem plimanji vender neprestano napredovanje v določeni meri in napredek jedne vladajoče ideje prikaže se nam jasno pred očmi.“

Tudi v zgodovini slovenskih dežel pokazala se nam bode ta vladajoča ideja, kakor mogočen protest proti tolikemu razkosanju naše Slovenije.

Zgodovina vsake zemlje spojena je pretesno z njenim naličjem. Peschel pravi (*Abhandlungen zur Erd- und Völkerkunde I. 409*): „Izobrazba zemeljske površine pospešuje (časi tudi posiljuje) ali pa zakasnuje razvoj njenih prebivalcev, kakor ugodni odnošaji prirodnih

pojavov činiijo, da nekateri sadovi prej zore, nego drugi.“ Slovenske dežele ležijo sicer jako srečno na meji med severoiztočno in južno-zapadno Evropo in so natorno poklicane spajati dva nasprotna dela, kakor je že Vodnik Ilirijo „prstan Evropin“ imenoval. Ali na drugi strani naličje naših dežel ne pospešuje, nego ovira izobraženje jedinstvene države z natornim središčem in lepo okroženimi mejami. Naša zemlja namreč ni geologiška in zemljepisna celota, kakor n. pr. Češka ali Ogerska. Pri nas nimamo jedne osrednje glavne doline ali kotline, v katero bi se od stranij več drugih stekalo. Zato se pri nas ni mogla izcimiti jedna sama politiška skupina, nego v vsaki dolini postala je večja ali manjša državica. S tem se prav dobro ujema značaj slovanskega ustava in nagnenje vseh Slovanov do demokratiškega življenja, kakor ga Procopios zove. Pojedine neodvisne župe združile so se namreč le redkoma in le siljene priznavale so nadvlado jednega kneza.

Kljubu tem neugodnim okolnostim stale so vendar slovenske zemlje vedno v najtesnejši zvezi med seboj in če so tudi bile le mali del velike države, smatrale so se vendar kakor jednovrstna skupina. Da je bilo to mogoče, zahvaljevati se imamo jedino ideji narodnosti. Prve države bile so gotovo narodne, t. j. v okrožji jedne same narodnosti utemeljene. Zato so bile narodne meje ob jednem tudi politiške meje. Zato so tudi Franko-Nemci, ko so podjarmili slovenske dežele, postavili vse pod jedno vrhovno upravo. Jedino tako si moremo tolmačiti, zakaj je Istra v X.—XIII. stoletji spadala h Koroški, a ne k bliže ležeči Italiji. Čeravno torej ideja narodnosti v tistem času še nikakor ni bila razvita, vendar so baš slovenske in samo slovenske zemlje sestavljale staroslavno Karantanijo. Prav tiste zemlje bile so tudi pozneje, ko so prišle pod Avstrijo, med seboj združene po imenom „Notranja Avstrija“ (Inneroesterreich), ki je imela svojo jedinstveno vlado v Gradci vse do centralizujočih reform Jožefa II. In skoro ravno tiste slovenske zemlje združili so Francozi, priznavajoč njih historiško in strategiško važnost, v prerojeno Ilirijo, katera je tudi pod Avstrijo nadalje trajala celo do l. 1848.

II.

Izvestno je, da so Slovenci jeden del tistega slovanskega plemena, ki se je bilo v V. stoletji naselilo na desni strani dolnjega Dunava in se od tod širilo deloma proti jugu v Mezijo, Tracijo in

Macedonijo; deloma pa proti zapadu ob Dunavu in njegovih pritokih navzgor. (Glej Matičin letopis za l. 1880 str. 95). To širjenje godilo se je počasno, malo po malem, kakor so odhajala ali omagovala poprej v Panoniji in Noriku naseljena ljudstva. Zlasti po odhodu Langobardov v Italijo (spomladi l. 569.) imeli so Slovenci zadosti prostora razširiti se ob Dravi in Savi. Način tega širjenja si lahko mislimo. Slovenci so poprej vedno stanovali v ravnini ali po nizkih brdih. Takega zemljišča so bili navajeni in za to jim je tudi v novi domovini najbolj ugajalo. Gorovitih predelov so se ogibali, dokler je bilo mogoče, kakor tudi Čehi niso hoteli posesti okrajnih gor svoje zemlje. Le kjer so se doline tako polagano vzdigale, kakor n. pr. ob Dravi in Savi, prodrli so Slovenci daleč v nje in tako jih nabajamo že l. 592. na toplaskem polji v Tirolski. Natančnejših podatkov za naseljevanje Slovencev nimamo. Samo to je gotovo, da so v letih 569.—592. posedli vso zemljo na zapadu in jugu srednjega Dunava pa tjà notri v Istro. Na Grajski koncil l. 579., katerega so se bajè udeležili tudi škofje iz Tiburnije, Celeje in Emone, ne moremo se sklicevati, ker sta Muratori in Rubeis dotično listino že davno priznala za nepristno in podvrženo.

Ali v VI. in VII. stoletji razširili so se bili Slovenci daleč čez svoje denašnje meje proti zapadu in severu. Na Furlanskem posedli so vso dolino Bele (Fella) ter na južni strani Vidma vso zemljo okolo velike ceste iz Palmenove v Kodrojp tjà do Taljamenta. Pa tudi še na desni strani te reke nahajamo čisto slovenska krajevna imena, n. pr. Gradisca pod Spilimbergom, Sclavons pri Pordenonu, Carnizai in Brische (Brišče) blizu izliva Medune itd. Zdi se mi tudi, da so se bili nekateri Slovenci naselili celo v okolici Feltre, od koder so se posamezni pomaknili v Primiero in Valsugano v južni Tirolski. (Bidermann, Slavenreste in Tirol, Lukšič Slavische Blätter 1865 pg. 79—82.) V obče Slovenci v Tirolski niso zavzeli samo vse Bistriške doline (Pusterthal ob gorenji Dravi in Rienci z bližnjimi postranskimi dolinami), nego tudi dolino Eisacke (okolo Briksna in Sterzinga); prekoračili so na dalje Brenner, naselili se v wipperski, dolnjeinski, zillerski in achenski dolini ter zlasti okolo Kitzbühla. Tudi v gornji inški dolini okolo Imsta nahajajo se sledovi staroslovenskih naselbin. Ravno tako so morali Slovenci stanovati tudi okolo samostana Šarnice tik bavorske meje, ker je vojvoda Tassilo l. 770. baš iz tega samostana vzel menihe

za novo utemeljeni samostan Innichen, da bi med poganskimi Slovenci širili krščanstvo v jeziku, katerega so se v Šarnici naučili. (Biedermann o. c. pg. 14—15; dalje Mitterrutzner, Slovani v Tirolih.)

Tako so posedli Slovenci tudi skoro vse Salcburško, zlasti pa nekdanji h Koroški spadajoči Lungau, nadalje Pongau in Pinzgau (Winkelhofer, Slaven in Lungau, Carinthia 1820, Nr. 15; Kürsinger, Lungau 755—64; Vierthaler, Wanderungen durch Salzburg I. 164—166). Celo zunaj Avstrije, v južnovzhodni Bavarski, naselili so se bili Slovenci ob Innu in okolo chiemskega jezera. (Hoch-Sternfeld, Ueber den Wendepunct der slavischen Macht im südlichen Bojarien, Passau 1825, pg. 161—254). V gorenjo Avstrijo prišli so Slovenci izvestno iz Štajerske (preko Rottenmanna-Cirminach, t. j. Cervena) ter se naselili okolo Aniže, Štire (Stodor, Windischgarsten), Kremze, ter v Traungauu in Salzkammergut. (Pritz, Geschichte des Landes ob der Enns, zv. I. 164—165). V dolnjo Avstrijo naselili so se slovenski rodovi iz Panonije. Več historiških in topografiških dokazov nam priča, da je imela jedenkrat dežela pod Anižo mnogo slovenskih prebivalcev. Zlasti nahajamo slovenske naselbine ob rekah Orlava (Erlaf), Ips, Url, Bielach, Traisen, Piesting itd. (Czörnig, Ethnographie der oest. Monarchie, I. pg. 94—97. in novo temeljito delo: Kämmerl, Die Anfänge des deutschen Lebens in Niederösterreich während des IX. Jahrht.). Šafařík misli (Slav. Alterthümer II. 341), da so bili slovenskega plemena tudi oni Slovani, ki so se bili naselili v gorenji Avstriji na levem bregu Dunava, med rekama Aist in Narn. Kako veliko število Slovencev je prebivalo v pokrajini Avstriji, vidi se iz tega, da se Karla Velikega iztočna marka ni imenovala samo Avaria ali Hunnia, nego tudi Sclavinia-Slovenija! (Wiener Jahrbücher der Literatur 1825. Bd. XXXI. pg. 45; Bd. XL. pg. 3—4.)

Da so bili Slovenci celo denašnje Štajersko in Koroško posedli in obdržali do druge polovice X. stoletja, to je obče priznana resnica. O njej dvomijo le tisti nemški učenjaki, ki izvajajo ime Požárnica od nemškega puzzo-pfütze in Bistrica od keltiško-grške besede $\tau\rho\iota\zeta\omega$ ali $\sigma\tau\rho\iota\zeta\omega$ — strido, murmuro (Eichhorn, Beiträge zur ältern Geschichte und Topographie in Kärnten II. pg. 98.) O slovenskih spomenikih in starinah na Koroškem nahaja se premnogo spisov v raznih listih starejših tečajev celovške „Carinthije“. Kar se pa dokazov za slovenstvo gorenje Štajerske tiče, pokazal je prof. Krones,

da je vsako starejše ime na Štajerskem slovenskega izvira. (Die Ortsnamen Steiermarks, ter v popolnoma predelanem in razširjenem spisu: „Zur Geschichte der ältesten, insbesondere deutschen Ansiedelung des steiermärkischen Oberlandes, Graz 1879“.) Iz njegovih preiskavanj vidi se, da so celo na videz polnoma nemška imena slovenskega izvora, kakor n. p. Aussee - v Jelšah, Wildon-Vy dolu itd.

Ali več nego polovica nekdanj od Slovencev posedene zemlje je dan denes ponemčena. To ponemčevanje začelo se je bilo že hitro po osvojenji slovenskih dežel po Karlovem sinu Pipinu l. 788. Previdni Franki (kakor tudi nekdanj Rimljani) sicer niso najedenkrat uvedli svojih zakonov in ustanov v novo podjarmljene zemlje, nego pustili so jim stare običaje in staro upravo, dokler se niso nekoliko privadili običajev in ustav svojih zmagačev. Ali vendar so kmalu zamenili domače kneze in poglavarje s svojimi zapovedniki. Ti so pripeljali s seboj vojake in vedno za boj pripravljene naselnike, ki so postali prvi živelj asimilacije Nemcev in Slovencev. To pa niso bile stalne vojske, kakor pod Rimljani, nego samo naselniki, katerim so frankovski kralji darovali zemljišča brez gospodarjev, smatrajoč sebe za prave gospodarje teh zemljišč. Ker so ležale slovenske zemlje na vzhodni meji frankovske države, bile so vedno v nevarnosti pred navalom od sosednih narodov. Zato je bilo treba mnogo naselnikov v obrambo granic, ki so bile oddaljene od državnega središča. Tako so se zlasti Bavarci počeli seliti v velikem številu med Slovenci.

Ali za slabotne vlade Karlovih naslednikov, ob času prepira med Nemško in Veliko Moravsko ter v dobi napadanja Nemčije in Italije od strani Madjarov, v tem času prenehalo je bilo nemško siljenje proti jugovzhodu. Še le po usodepolni bitki na leškem polji pri Avgsburgu 955. l. odprle so se na novo zavore nemški kolonizaciji med Slovenci. Kralji in škofje nemški pospeševali so na vso moč germanizacijo. Naselnikom so obečali obširna zemljišča, osvobojenje davka in vojniške dolžnosti. Iz vseh delov Nemške, zlasti pa iz Bavarske, hiteli so naselniki kupoma v iztočne alpske zemlje. Slovenske dežele so bile takrat nada vseh Nemcev, kakor dan denes Amerika vseh Evrope sitih nezadovoljnejšev. Samostani so vzeli v posest svojevoljno plodovita zemljišča, katera so jim še le vnuki zmagovalcev pravno potrdili. To je bil najprvotnejši in najpriljubljenejši način kolonizacije. Mnogokrat se naselnikom niti ni zdelo potrebno iskati potrjenja svoje nove posesti (Roth, Beneficialwesen, pg. 69 sq.)

Zemljo so nemški kralji ali popolnoma darovali, ali pa kot beneficije razdelili. Zlasti salcburška in pasovska cerkev dobili sta premnogo zemljišča ali v lastnino, ali v beneficij. Kar ni kralj izrečno in stalno razdelil ali podaril, to je ostalo tudi nadalje njegova lastnina. V X. stoletji napravili so cel kup ponarejenih listin, češ, da izvirajo od Karlovičev, v katerih so pomešane prave daritve z izmišljenimi. Salcburški in pasovski škof množila sta svojo moč tako, da sta pomagala svojim prijateljem in pristašem dobivati kraljevska zemljišča. Kadar je kdo dobil svoj kos, odpeljal je s seboj (časi na kraljevo povelje) cel roj naselnikov, da so mu pomagali obdelovati zemljo in braniti jo. V ta namen so sezidali na njej več trdnjav in gradov. Kakor so bili sploh po celi državi vsi za orožje sposobni možje dolžni v vojsko hoditi, tako je bila ta dolžnost še večja in strožja v mejnih deželah. Po teh je bila vojniška in stražarska služba urejena s posebnimi naredbami, ki nam pa sedaj niso več znane. (Büdinger, Oest. Geschichte I. 159.) Kadar je bila jedna stran dežele germanizovana, tedaj so se obrnili na drugo in nadaljevali v njej svoje delo ter širili meje nemške oblasti proti jugovzhodu.

Prvotni naselniki Slovenci postali so kmetje in robi nemških vazalov. Kakor povsod, tako se je uresničil tudi med Slovenci pregovor: „Vae victis!“ Nemec je skušal svoj jezik širiti, da bi podjarmljence tem ože s seboj spojil. Tako se je ponemčila brez preliivanja krvi, kakor v severni Nemški, in brezi hrupa v XII. in XIII. stoletji vsa periferija od Slovencev posedene zemlje, zlasti tudi zato, ker Slovenci ondu niso bili tako gosto naseljeni, kakor v sredini okolo središča svoje nove domovine. Kako hudo se je godilo Slovincem, vidi se najbolj iz tega, da je njih plemensko ime kmalu toliko pomenilo, kakor rob, suženj (slav-sclav.) Že l. 828. nalazimo v listini Ljudevita Pobožnega za samostan Kremsmünster ime Sclavi v pomenu kmetje, hlapci: „Territorium, quod usque modo servi vel Sclavi ejusdem monasterii ad censum tenuerunt“. (Urkundenbuch des Landes ob der Enns II. 11.) In še v XII. stoletji beremo o prodávanju slovenskih robov. Vsled križarskih vojsk počela se je bila živahna kupčija na Dunavu med Nemško in iztokom. V arhivu spodnjeavstrijskega mesta Stein ohranile so se zelo važne listine o tej kupčiji in med drugim tudi dve colni tarifi od l. 1177. in 1178., v katerih se imenujejo kot izvoznje blago („eksportartikel“) tudi „wendisch-slavische Mädchen“ (Kanitz, Serbien, pg. 391.). Slovan — trpin!

V središči, kjer ni bila kolonizacija in germanizacija tako silna, godilo se je Slovencem sicer nekoliko bolje in njih narodna samosvest živela je še na dalje. Ali tudi tu je postajala njih zavisnost od nemškega življa vedno večja. Kakor pri drugih narodih, tako se je tudi pri Slovencih opetovalo postopno zatiranje slabejšega: od nezavisnih kneževin prišlo je do reunije in spojenja z veliko državo, od slobodnih posestev do uživanja in plačevanja najemnine, od trpeče pokornosti do robstva.

(Dalje prihodnjič.)



Med gorami.

Podobe iz 1— pogorja.

Spisal dr. Ivan Tavčar.

I.

Tržáčan.

Vsa vas je dobro vedela, da ga na svetu ni hudobnejšega človeka od Vrbarjevega Matevža. V mladosti je bil pretepač. Pri neki priložnosti, ko je hotel Romovševemu Martinu nož v trebuh poriniti, spodrsnilo se mu je, in zvrnil se je po zemlji. Martin pa je tedaj tudi potegnil svoj nož in onemu na tleh odrezal je desno uho, da ga je od bridkih bolečin takoj zapustila življenja zavest.

„Uho si pridržim, dejal je Martin veselo, sicer si ga Matevž zopet na sencè prišije, ter se obvaruje vsake škode!“

Od tedaj je Vrbarjev Matevž hodil brez desnega ušesa, kakor svetopisemski hlapec, kateremu je apostol Peter odsekal pregrešno uho.

Nekedaj sta se Tinče Muha, znan pijanček, in pa Matevž prepirala zavoljo poti do studenca. In ko je bil Muha Matevžu že vse povedal, kar se mu je hudega in grdega povedati dalo, postavil se je ponosno pred njega, pogledal ga temno, ter zakričal z globokim zaničevanjem:

„Brez ušesa ne boš šel v nebesa!“ Od takrat so te sicer nedolžne besedice Matevžu na plečih obvisle in ni ga bilo dneva, da bi jih slišal ne bil. Če smo ga vaški otročaji opazili, ko je hosto pobiral



Prvi sneg.

Nocoj vetrovi vzeli so
Poslednjim rožam cvet
In sneg prinesli beli so,
Kristale déli v led.

Raván popréj krasná takó
Mrtvaški nosi prt
In vse, kar cvélo je lepó,
Uničila je smrt!...

O saj to snéžna ni raván,
To moje je srcé!
O saj to róž ni cvet požgán,
To náde so mojé!

A jeden hip jih strl je
Kot tam vetrovi cvet,
V temán jih grob zaprl je,
Da ni jih več med svet.

Le en korak v življenja ples:
Vse pade v prah zemljé,
Kar zidalo je do nebes
Poprej mládo srcé!

— b —



Jedinstvo slovenskih dežel od VII. do XIII. stoletja.

Spisal Simon Rutar.

(Dalje.)

III.

Natura človekova je taka, da se rad drži starih ustanov, starih od pradedov izročenih mu običajev. To se godi tem več tedaj, ako so te ustanove utemeljene na prirodne razmere, ako je njih obstanek opravičen. Tako se stare, od prirode zaznamenovane meje le malo izpreminjajo, akoravno se prebivalstvo dotičnih zemelj mnogokrat menja. Na tak način ostala je razlika med Panonijo in Norikom tudi potem, ko se je po obeh naselilo isto slovensko pleme. Meja

med tema pokrajinama ni bila nikoli natančno določena. Le toliko se more reči, da je bila Norik visoka gorata, a Panonija nizka, ravna dežela. Zato je spadala Celeja še k Noriku, a Poetovio k Panoniji; Kranjska pa okolo Ljubljane in Dolenjska prištevata se je sedaj jedni, sedaj drugi pokrajini.

Da je bila velika razlika med Norikom in Panonijo, dokazuje najbolje slovenski jezik. Že v IX. stoletju razdelil se je namreč slovenski jezik na dve narečji: na panonsko in karantansko. Razlika obeh narečij bila je po spričevanju Miklošičevem (Altslov. Formenlehre, Einleitung pg. VIII. X.) že takrat znatna. Meja med obema narečjema pozna se še dandanes prav dobro na štajerski zemlji in je ravno ista, kakor med Panonijo in Norikom (Karantanijo). Ta drži od gore Hocheck pri Feldbachu naravnost proti jugu do Mure, nekoliko vztočneje od Cmureka, in od tod preko Slovenskih goric do Sv. Martina na Dravi. Od tod se vleče čez Ptujsko polje blizu do Pragerskega in potem blizu Monšperka do Donške gore. Nadaljna meja bila je Sotla, kakor še dandanes med Slovenci in Hrvati. Štajerski Slovenci panonskega narečja stanujejo torej v sedemnajstih farah dekanij Velika nedelja, Ljutomer, Ptuj in Zavrče, ter v farah Sv. Andrej, Sv. Anton in Sv. Bolfenk. Že v obleki in običajih razlikujejo se ti Slovenci od svojih zapadnih sosedov. (Rudolf Puff, Die Slaven in Steiermark, Carinthia 1843, Nr. 2 & 3.) Štajerska iztočna meja bila je v prvi polovici srednjega veka precej nedoločena. Še le okolo 1205. l. pomaknili so jo bolj proti vzhodu, potem ko je bil ptujski grof Friderik I. l. 1099. Madjare potolkel in jim vzel okolico ormožko, ljutomersko in središko. Tako je postala deželna meja različna od meje narečij.

Tudi na vzhodni strani Sotle in na južni Gorjancev stanovali so Slovenci. Denašnja narodnostno mejo med Sloveno-Hrvati in pravimi Hrvati dela ravna črta od Reke do Siska in od tod dalje Sava. Ako pomislimo na način razširjevanja Slovencev od dolnjega Dunava in na mer njih potovanja, prepričamo se lahko, da so se nekatera krdela obrnila tudi ob Kolpi in Uni navzgor. Kjer se je katera večja reka izlivala v Savo, našli so Slovenci priložnost razširiti se kakor mahalica. Dümmlerju se zelo verjetno zdi (Die älteste Geschichte der Slaven in Dalmatien, Sitzungsberichte der Wiener-Akademie der Wissenschaften Bd. XX. pg. 363), da so se Slovani že v drugi polovici VI. stoletja v Dalmacijo naselili, tedaj

dolgo pred prihodom Hrvatov in Srbov. Tudi slavni hrvatski zgodovinar Rački je tega mnenja (Arkiv za povjestnicu jugoslavensku sv. 1857. pg. 253—255). On trdi, da so predniki denasnjih Čakavcev že v drugi polovici VI. stoletja svoje denasnje zemlje zasedli. Ali moti se v mnenji, da so ti Slovani došli iz zakarpatskih dežel, od koder so vsi zgodovinarji (po Šafařikovem vzgledu) izvajali tudi karantanske Slovence. O Istri vemo izvestno, da so jo Slovenci že okolo l. 600. napadali. Ti napadi mogli so biti obrnjeni samo proti primorskim mestom, ki so še do l. 775. ostala v bizantinski oblasti, a notranjost zemlje zavzeli so Slovenci, ki so se s pozneje došlimi Hrvati pomešali. Tako so se tudi dalmatinski Slovenci pomešali s Hrvati in Srbi, in možno je, da se je baš na ta način izcimila čakavščina.

Hrvatje trde, da je njih narod že s početka VII. stoletja posedel zemljo med Dravo in Savo ter v njej utemeljil „posavsko Hrvatsko“, opiraje se na K. Porfirogenetove besede „At a Chrobatis, qui in Dalmatiam venerunt, pars quaedam secessit et Illyricum atque Pannoniam occupavit“. Ali ko bi se smeli na to zanašati, morali bi misliti, da so Hrvatje ves Ilirik in vso Panonijo posedli, kar pa vendar ni mogoče. Zdi se, da je Porfirogenet tu zamenjal Slovence in Hrvate, kar je bilo prav lahko mogoče zaradi podobnosti jezika. Pač so zavzeli Hrvatje razen Dalmacije še vso zemljo na južni strani črte Senj-Sluin-Gradiška. Ali na severni strani te črte ne ve zgodovina nič o kaki hrvatski državi, ker Ljudevit Posavski bil je Slovenec, kakor bomo skoro videli. Tudi Rački, ki je v hrvatskem zgodovinstvu avtoriteta, prepričal se je (Rad akademije jugosl. LI. 205), da hrvatska država nikoli ni tako daleko sezala, kakor stoji zapisano v registru Sv. Petra pri Solinu, in kakor je on sam poprej trdil (v Radu kn. XXVII. 101.). Očitno priznava, da so bili Obri (t. j. z njimi združeni Slovenci še v VIII. stoletji „svedjer gospodari Panonije, i da za drugu državu hrvatsku u Panoniji, o kojoj umie sam Constantin pripoviedati, ne ima ni prostora, ni vremena“. (Rad LI. pg. 173.)

Treba je torej popraviti Šafařikovo mnenje (II. 279, 283, 294) o panonsko-hrvatski ali mezirjetski državi v Panoniji Saviji. Ta zemlja je bila slovenska. Njeni veliki župan ali knez stoloval je v staroslavnem Sisku in bil pozneje odvisen od frankovskega rektorja. Da so sišćanski župani priznavali nadvlado koroških

vojvod, vidi se iz pripovedi Valvasorja o uporih Avrelija in Droga proti Vladuhu okolo l. 770. (Ehre d. H. Krain II. pg. 385). Čeravno utegne ta povest obsezati mnogo nehistoriškega, vendar se iz nje vidi, da je bil Sisek jedno najvažnejših mest v koroško-slovenski vojvodini. In ravno v Sisku, oddaljenem od tujih uplivov, obdržala se je najdalje slovenska narodna zavest. Kajti ko so začeli Franki za naslednikov Karola Velikega Slovence stiskati in tlačiti, uprl se je siščanski župan Ljudevit Posavski proti frankovskemu nasilstvu l. 819. V kratkem so bili pregnani tuji uradniki in njihovi pomočniki, vojaški naseljenci. Ali Ljudevit je vedel, da bodo Franki hitro poslali večjo vojsko proti njemu, in da tej se ne bode mogel sam upirati. Treba je bilo torej iskati pomoči in zaveznikov. Teh pa ni iskal pri dalmatinskih Hrvatih, nego pri Kranjcih in Korošcih (kakor tudi pri bolgarskih Timočanih, ki so se bili l. 819. v Srem preselili). Da, Hrvati pokazali so se očitne sovražnike Ljudevitu. Zvezali so se namreč s Franki proti upornikom in poslali jim v pomoč svoje dobre strelce. Ali kljubu silnemu navalu Frankov, Sasov, Bavarcev, Italijanov in Hrvatov, branil se je Ljudevit hrabro tri leta. Skrbel je tudi za utrjenje svojih mest in gradov. V ta namen je dobil od Grajskega nadškofa Fortunata, „patrijarha Istre in Venecije“, zidarjev in rokodelcev. Zdi se torej, da so bili Ljudevitovemu podjetju prijazni tudi Bizantinci in njim udani patrijarh Fortunat, ki je moral pozneje zbežati v Carigrad pred frankovskim zasledovanjem. Še le 823. leta, ko je veliki župan hrvatski Borna ali Porin pripeljal izdatnejše pomoči, izgubil je Ljudevit svojo vojsko ter moral zbežati in sicer ne k Hrvatom, nego k Srbom. Kasneje ga ubije strije Borne, ki je bil poginil v bitki proti Ljudevitu. Tako je končalo veliko podjetje, ki je imelo namen osvoboditi Slovence od frankovskega jarma. (Einhardi annales ad a. 820, M. G. I. 207.)

Že Dümmler je trdil (Aelteste Geschichte der Slaven in Dalmatien pg. 373—374), da, kolikor je iz zgodovine znano, stanovali so vedno Slovenci v Slavoniji in tako imenovani provincijalni Hrvatski. Slavonija je izvestno dobila svoje ime po Slovencih, ker vse dežele, kjer so se Slovenci naselili, imenovale so se Sclavinia, Sclavonia = Slovenija. Pokrajina Slavonija obsegala je do XVI. stoletja tudi županije Zagreb, Križ, Varaždin, Sv. Juraj in obe banski granični polkovniji (med Kolpo, Savo in Uno), ter za njenega največjega obsega tudi polovico tako imenovane turške

Hrvatske. Po razpadu velikomoravske države (905) prišla je bila Slavonija Ogrom v oblast in ti so jo smatrali kakor svoji kroni pridruženo vojvodino. Iz nje so razširili svoj upliv čez dalmatinsko-bosansko Hrvatsko (do l. 1102.). Hrvatska imenovala se je še v XVI. stoletju tako imenovana Visoka Hrvatska (Gačka, Lika in Krbava), večji del hrvatskega Primorja, ostala polovica turške Hrvatske in nebenečanski del severne Dalmacije (Gyurikovich, *Illustratio critica situs et ambitus Slavoniae et Croatiae*). Severni del vojaške krajine nad Lonjo in Ilovo imenoval se je za Ferdinanda I. „slovenska“ (vindiška) ali varaždinska krajina, in samo južni del hrvatska. V tem oziru je vredno opomniti, da najstarejši narodni pisatelji provincijalne Hrvatske niso svojega jezika nikoli imenovali hrvatski, nego zmerom le „slovenski jezik“. Trubarju so Hrvati Čakavci, kateri so slušali sv. mašo v slovenskem jeziku in rabili glagolitske knjige. (Nemški predgovor k I. delu Novega testamenta v hrvatskem jeziku l. 1562.). Njegov „croatischer“ prevoditelj je bil Istran, in prevod so pregledali ter popravili rodoljubi v Metliki. Zagrebški škof Nikolaj Zelniczi piše l. 1599.: „Da Zagreb v Slavoniji leži, tega ne dvomi nobeden. Vem, da nekateri imajo ta predel gorenje Slavonije za Hrvatsko, ali pogrška in pomota ne more nobenemu vzkriti njegovega prava.“ Tako piše tudi Valvasor (XII. 42): „Die Banische Grentz (sedaj županija Petrinjska) erstreckt sich zwölf Meilen in Crabaten und in das Windische Land (Slavonija), welches alles öfters nur mit dem gemeinen Namen Krabaten (Hrvatska) genannt wird: weil die Einwohner in Windisch- und Banischer Sprach und Tracht mit denen Crabaten übereinkommen.“

Ko so namreč Turki v letih 1463.—1528. zavzeli skoro vse zemlje prave Hrvatske in ko se je mnogo Hrvatov pred turško silo z juga proti severu pomaknilo ter v Slavoniji in Primorju naselilo, dobile so te zemlje ime Hrvatska. Tej premeni celo slično je menjavanje imena najimenitnejše hrvatske obitelji Subić-Zrinj. Ta obitelj se je imenovala v severni Dalmaciji grofi bribirski (trogirski, šibeniški, skradinski, omiški itd.), ter ban hrvatski in grof ali knez dalmatinski. Ko je pa izgubila svoja dalmatinska posestva, preselila se je v Posavje ter pridobila posestva v Visoki Hrvatski in severni nižini ter po svojem gradu Zrinju imenovali so se grofi zrinjski. Iz pomešanja prvotnih Slovencev in novo prišlih Hrvatov postalo je tako imenovano slovenskohrvatsko ali provincijalnohrvatsko

narečje, ki seza proti jugu do Kolpe, a proti iztoku do Siska, Ivanića in Pitomače, ter še dalje v Slavonijo.

Ali tudi ti hrvatski Slovenci na južnoiztočni strani od Sotle in Gorjancev morali so že v IX. stoletju govoriti nekoliko različen dialekt od Slovencev v Karantaniji. Zato in zaradi različnosti zemljišča počel se je pri njih politički život drugače razvijati, nego v Karantaniji. Iz tega uzroka moramo tudi te, kakor sploh vse panonske Slovence izpustiti iz okvira naše razprave.

(Dalje prihodnjič.)



Luterski ljudje.

Povest.

Spisal Janko Kersnik.

Und mancher liest's und denkt dabei
Wo dieser jetzt, wo jener sei?
Doch kommt der Meister Schreiner,
So bleibt von allen keiner!

Pfizer.

Na steni nad menoj visi mala slika. Suhoparen opazovalec, ki pozna zgodovino slikarstva in umotvore raznih časov, dejal bode takoj, da je slika stara blizu petdeset let in da je umotvor novejše vlaške šole; rekel pa bode tudi, da mojstra ne pozná, in da je v sliki nekaj posebnega, neopisljivega, — ter ločil se bode morda težko od nje, ne spoznavši, kaj daje podobi tako čarobno moč.

Mala, na prvi pogled neznatna slika kaže deklico, recimo, sedemnajstletno, v opravi, ki je bila navadna v boljših stanovih sredi prve polovice tega stoletja. Podoba njena je dopersna in sloni v visokem oknu; oko njeno hiti živo, s čarovitim svitom mimo opazovalca v daljavo. Barve so sicer zatemnele, in ona „svitla tema“, katera znači dela slavnih, starih vlaških mojstrov, Correggija, bratov Carraccijev in drugih, slabo pristuje podobi, katera nehoté zahteva svetlih, ognjenih barv. Tako bi človek sodil; — pa morda ravno to daje sliki ono posebnost, katere ne morem opisati. Mnogokrat sem že zrl v njo, in tudi sedaj, ko pišem te vrstice, sili mi oko vedno gori k njej; dozdeva se mi, da jo je dihnil poseben genij na mrtvo platno.



Jedinstvo slovenskih dežel od VII. do XIII. stoletja.

Spisal Simon Rutar.

(Dalje.)

IV.

Kakor smo že rekli, stopila je bila po prihodu Slovencev na mesto starega Norika Karantanija (Carentania, Carinthia, Karentriche, Korutane, Gorotan). Čeravno se navadno trdi, da to ime izvira od keltskega *car* = pečina, ali *caran* = pokrajina, vendar je čudno, zakaj je to ime postalo baš po prihodu Slovencev, torej v dobi, v kateri se ne more več govoriti o keltskih prebivalcih Norika. In zakaj se je staro, poprej veljavno ime Norik tako najedenkrat pozabilo ter zamenilo s čisto drugačnim, ako niso bili temu vzrok novo prišli Slovenci? Iz Pavla Dijakona vsaj vemo, da njemu, za njegovo dobo dosta izobraženemu, ni bil znan izvir tega imena in da ga je izvajal od imena staronoriškega mesta Carnuntum blizu današnjega Petronella v dolnji Avstriji: „in Carnuntum, quod corrupte vocitant Carantanum.“ (De gestis Langobardorum V. 22). Torej keltsko izvajanje tega imena nikakor ne more biti stalno.

Meje slovenske Karantanije pa niso bile prav tako obširne, kakor one rimskega Norika. Na zapadu zavzemala je pač vzhodni del Tirolske skoro do Eisacka. Ali na severu pripadal jej je od današnje Salcburške le Lungau in vsa gorenja Štajerska (brez okrožja Aussee). Vztočne meje Karantaniji bile so iste, kakor Noriku, in tako tudi južne, le da je tu vse Gorenjsko in Dolenjsko stalno pripadalo Karantaniji. Južni del Notranjskega prišteval se je Japydiji ali Carsiji (Kras), severni pa Carniji, pozneje goriški grofiji. Primorska in srednja Istra, Goriško in Frijulsko, te se sicer niso smatrale za karantanske zemlje, ali bile so vendar upravno s Koroško združene, ker so tudi po njih Slovenci stanovali.

V tem zmislu ohranil se je nam stari popis Karantanije na pergamentu v Bernu: „Carinthia provincia est modica Germaniae in

Europa. Habens Pannoniam ab oriente. Ab occidente Italiam. Danubium a Septemtrione. Dalmaciam et Salmoniam (Sclavoniam) a meridie. Montibus in una parte cingitur et in alia mari adriatico terminatur et est terra fertilis in multis locis habundans feris pecundibus et jumentis,“ etc. („Sl. Glasnik“ V. 90.)

V okrožji teh granic osnovali so bili Slovenci avtonomne županije, ki so bile pa le časih in malo odvisne od velikega župana ali vojvode. Obri jih pri tem niso čisto nič ovirali, akopram so jim dali mnogokrat občutiti svojo surovo silo in nadsilsko okrutnost. Kakor nobeno nomadsko ljudstvo, tako tudi Obri niso uredili svojega gospodstva pravno, stalno in povsodi jednako, nego zapovedovali so Slovincem le faktično, kakor n. pr. Skiti Medijancem, ali Mongoli ruskim velikim knezom. Obri so bili torej zadovoljni, da so dobivali od Slovencev davek in vojniki. Ali še tega jim niso dajali prostovoljno, nego Obri so si morali siloma poiskati in sami vzeti, česar so potrebovali. V ostalem pa so si bili Slovenci in Obri še celo prijatelji ter so se mnogokrat skupno bojevali. Tako se Obri tudi niso utikali v avtonomne posle slovenskih županij. Kadar so se Slovenci ojačili in združili, odleglo je obersko gospodstvo, ali časih popolnoma prenehalo. (Muchar, Geschichte Steiermarks IV. pag. 277.)

Nekaj takega se je dogodilo za vlade mogočnega Samona (623 — 662). O tem junaku imamo dva zelo različna viri: istočasni ali tuji Chronicon Francorum Fredegara in domači, dve sto let mlajši spis salcburškega anonyma „De conversione Bajoariorum et Carantanorum“. Prvi imenuje Samona „frankovskega kupca“, ali kakor razlaga Palacky njegove besede, „oboroženega gosta“, morda doma iz polabskih Veletov. Anonymus pa imenuje Samona „karantanskega Slovence, doma iz Karantanije“. Da Samo ni mogel biti Frank, ne priča le njegovo slovansko ime, nego tudi njegova osebna neodvisnost od frankovskih vladarjev. Da je bil Samo frankovski vazal ali državljani, izvestno bi ga bil Dagobert reklamoval in zahteval, da prizna njegovo nadvlado iz tega uzroka, a ne iz tistega, katerega navaja Fredegar. Tudi bi bili Slovani težko zaupali tujcu vodstvo svoje usode.

Samo torej osvobodi Slované od oberskega jarma, kar priča, da njih moč ni bila tako strašna in neužugljiva, kakor se splošno misli. Ali katere Slované je osvobodil Samo? Po vzgledu českých zgodovinarjev smatra se danes Samova država kakor zveza slovanskih zemelj na severni in južni strani Dunava (Krones, Oester.

Gesch. I. 252). Ali vsi Slovani niso potrebovali jednako Samove pomoči. Že Šafařík poudarja (II. 331, 341), da so Obri najbolj stiskali Slovence ob Dunavu in da so morali ti vse one grozovitnosti prebiti, o katerih pripoveda Fredegar. Te Slovence v doljni Avstriji in zapadni Ogerski osvobodil je torej Samo in nad temi je tudi gospodoval. Morda je bilo središče Samove države ravno tam, kjer pozneje Velikomoravske, t. j. v Devinu (Theben) blizu Požuna. To mnenje pa nikakor ne izključuje možnosti, da je Samo razširil svojo oblast tudi nad českimi in karantanskimi Slovenci. Da je Samo tudi Slovincem zapovedoval, vidi se iz tega, ker so Franki tudi Langobarde naščuvali proti Samonu. Ali kaj velikega niso mogli Longobardi opraviti, ker njih zgodovinar Pavel Dijakon o tem popolnoma molči. Tudi je treba pomisliti, da so slovenske župe navzlic Samovi nadvladi in navzlic njegovemu varstvu ostale svobodne kakor poprej in da se torej o Samovi vladi ni nič čutilo na slovensko-langobardski meji, kar bi bil Pavel izvestno zabeležil. Ker so bili podunavski Slovenci najbližji sorodniki karantanskih Slovencev, in ker je Samo tudi Slovincem zapovedoval, imel je Anonymus pravico imenovati Samona „karantanskega kneza“.

Da Samova vlada nad Slovenci ni bila trdna, stalno urejena, priča nam najbolje to, da je z njegovo smrtjo izginila tudi njegova zvezna država. Ob Dunavu dobili so Obri zopet svojo prevago in postavili celo ob reki Kampi svoj utrjeni „hring“. Ali zaradi njih zveze z Bavarci zavojščil je na nje Karol Veliki uspešno ter jih potisnil nazaj do Rabe (780). Kmalu potem uniči Karol popolnoma njih moč 795—798. Tega popolnega uničenja niso bile krive le Karlove vojske, nego bržkone tudi kuga, ki se je bila med Obri porodila. Zato pravi Nestor o njih: „Vsi so poumrli in nijeden Ober ni ostal“, ter v Rusiji je navaden pregovor: „Poginili so, kakor Obri“. Nekateri Obri so izvestno tudi čez Tiso k Bolgarom pobegnili. („Hunnis trans Tizam fluvium fugatis“, Einhardi annales ad an. 796.)

Malo pred poginom Obrov izgubili so tudi Slovenci svojo svobodo. L. 774. uniči Karol langobardsko kraljevstvo v Italiji in razširi meje svoje velike države do Slovencev. Vsakdo je lahko izprevidel, da ne bode tudi njim dolgo prizanašal. Ravno ob istem času pozove akvilejski patrijarh Paulin II. svojega dobrotnika kralja Karola, naj si podvrže še Slovence, da jih bo mogoče pridobiti za Kriščevo vero, kakor poprej nemške Sase. Karolu je ta misel dopadla

in l. 788. pošlje svojega sina Pipina na Slovence. Ti se niso znali zložno in skupno braniti proti tako mogočnemu sovražniku. Po kratkem boji bile so pojedine čete premagane in razkropljene ter do l. 789. vsi Slovenci podjarmljeni. Pri tej priliki podvrže si Pipin tudi vso Istro, Liburnijo, severno Dalmacijo in Panonijo (vso še le l. 796). Tako so izgubili Slovenci svojo svobodo in morali zamenjati svoje stare poganske običaje za nove krščanske. Ves njih život se je izpremenil in njih narodna samosvest je bila v veliki nevarnosti.

Mnogo srečnejši so bili panonski Slovenci. Akopram so bili Franki l. 796. tudi Panonijo svoji državi priklopili, vendar se njih moč v njej ni bila nikoli utrdila. Le v severozapadnem kotu stare Panonije in v vzhodnem delu pobrežnega Norika ugnezдили so se bili Franki stalneje, ker tu je osnoval Karol Veliki Vztočno marko in izročil v upravo posebnim krajinskim grofom. Toda tudi njih moč je pešala za Ljudevita Pobožnega, zlasti ko se njegov sin Ljudevit Nemeec po l. 830. ni toliko pečal za Bavarsko in z njo združene vztočne dežele, nego začel više hrepeneče naklepe gojiti. Od tega časa dalje imel je knez Mojmir dosta prilike svojo deželo utrditi in razširiti. Središče njegove države moralo je ležati blizu izliva Morave, ker je po njej dobila ime Velika Moravska. Glavni grad te države imenujejo fuldski letopisi l. 869 in 871: „Urbem antiquam Rastizi“ (Rastislav, naslednik Mojmira 846—870); ter „illam ineffabilem Rastizi munitionem et omnibus antiquissimis dissimilem“. Isti letopisi povedo nam l. 864. tudi ime grada: „Donina (Děvin), id est puella“. Česki (Šafařík II. 461) in nemški zgodovinarji iščejo navadno ta Devin v današnji Moravski, dasiravno leži pri roci misliti na še danes obstoječe mesto Devin (Theben) blizu Požuna, kajti prav tu je bilo središče Velike Moravske (prim: Krones, Grundriss der österr. Geschichte I. 164 in nasl.) Saj imamo dosta dokazov, da je ta država ležala v severni Panoniji (n. pr. Constantin Porphyrogenet in biograf škofa Klementa iz X. stol.). Sploh se priznava (Krones l. c.), da je bila severna meja Velike Moravske Dija (Thaya) in južna Drava. Najlaže si torej mislimo njen obseg, ako rečemo, da je ležala v mali ogerski nižini, torej zavzemala tudi dunajsko kotlino.

V Veliki Moravski započelo je bilo ne le samostalno politiško življenje, nego tudi lastna duševna izobraženost, ki dela čast slovan-skemu in zlasti slovenskemu imenu, in katero je uničila nemška

zavidnost ter madjarska surovost (900—906). Koliko je to tudi na karantanske Slovence vplivalo, ne da se nikakor določiti, ker nimamo nikakeških virov. Gotovo je le toliko, da se je tudi med Slovenci po nekaterih krajih v slovanskem jeziku sv. maša brala (in to še do XV. stoletja) in mnogi slovenski nadpisi z glagolico (n. pr. v gradu Sevnici, v Dornbergu, Kamnjih i. t. d.) pričajo, da so bili tudi Slovenci vzprejeli od sv. Cirila izumljeno (ali popravljenno) pismo. Toda italijanski in nemški vpliv bil je premočen in ni pustil glagolici do razvitka ter obče veljave. Počasi so pozabili težko glagolsko pismo in poprijeli se latinice, ali s tem tudi latinščine in nemščine, tako da je Trubar mislil, da pred njim ni noben človek slovenski pisal.

(Dalje prihodnjič.)



Samostanski zvon.

Nocoj pa samostanski spet
Zapel je zvon bridkó,
In pel je v sneg in pel je v led
Takó otožno in glasno!

Pač glas njegov je resen bil
In žalostno temán,
Kot pel bi smrtno pesen bil
In nosil jo čez plán!

Pred mnogim časom zadnjikrát
Takó je tožno pel,
Ko od sveta poslednji brát
Slovó je tiho vzel!

Od tákrat pa se zmajal je
Zvoniku trdni zid,
In mraz in dež uhajal je
Podirat ga, kropit!

In javljat mu usodni hip,
Ko mesto teh zidín
Zavladal bode prah in sip —
Minulih dnij spomin!

Zamán se mu upirali
Stebri mogočni so,
O saj se prej podirali
V tihoti nočni so!

In z njimi, pal je v mrzlo noč
Iz stolpa zvon nocoj
In si zvonil je padajoč
Otožno konec svoj!

—b—



nama Bog ni dal; bodite torej vi nama otroci. Moj ljubi mož me je od veselja objel, ko sem mu razodela svoj sklep. Rad vam bo za očeta, kakor jaz za mater. In Vi, žena — soseda, ostanete, to se vé da, pri svojih, kakor do sedaj, in naša bo skrb, da se Vam ne bo slabo godilo. — Tolažila vas ne bom; jokajte in žalujte, ali v vsi svoji žalosti ne pozabite, da niste zapuščeni na svetu.

Jerica. Gospá! Jaz ne znam lepo govoriti; samo to Vam pravim: Če Vam je hvaležnost ubozih sirot dovolj plačila, nikdar Vam ne bode žal tega, kar ste za nas storili.

Gospa. Dovolj! Zdaj grem, ali skoro se bomo videli zopet.

Boris Miran.



Jedinstvo slovenskih dežel od VII. do XIII. stoletja.

Spisal Simon Rutar.

(Dalje.)

V.

Nrimo se zopet h Karantaniji. Svoje novo pridobljene dežele razdelil je Karol I. 803. v Saleburgu, kjer je uredil tudi cerkvene razmere alpskih dežel. Podlaga tej razdelitvi bila je čisto zemljepisna, ki se je oslanjala nekoliko na prirodne razmere podjarmljene zemlje, nekoliko pa na zgodovinsko izročilo. (Dümmler, Die südlichen Marken des fränkischen Reiches, Archiv f. oest. Geschichtsquellen X. 10). Vsled tega ostala je Karantaniji ista vzhodna meja, kakor jo je imel poprej Norik. Severno pa je postavil Karol po gorah, ki ločijo še dan danes Štajersko od obeh Avstrij, samo da je okrožje Aussee pripadalo Avstriji, a grofija Pütten (na južni strani dunajskega Novega Mesta) k Štajerski. To je bila tudi cerkvena meja med škofijo pasavsko in salburško, ker so se takrat zaradi tesne zveze med državo in cerkvijo navadno strinjale politiške meje s cerkvenimi. (Felicetti, Steiermark im Zeitraum vom VIII.—XII. Jhdt. Beiträge zur Kunde steierm. Geschichtsq. IX.)

Popolnoma drugačnega mnenja o severni meji Karantanije pa je prvi avstrijski zgodovinar Krones. V svoji knjigi „Handbuch der Geschichte Oesterreichs“ I. 274 jemlje za južno mejo Iztočne marke Dravo, opiraje se na cerkveno razdelitev l. 811., ko je Karol postavil Dravo za mejo med salcburško in oglejsko nadškofijo. Po Kronesovem mnenju je bila Karantanija središče, „das Kernland“, Iztočne marke! (Primeri tudi njegovo najnovejše delo: Grundriss der oest. Geschichte I. pg. 161 in 162). Ali ako je bila Karantanija središče Iztočne marke, zakaj se ni imenovala ta rajša Karantanija? Mi vemo, da je Karantanija sezala tudi na južno stran Drave, da je zavzemala tudi Gorenjsko in Slovenjegraško okolico. Karantanija je imela na vzhodu, jugovzhodu in jugu svoje marke. Kako bi bilo to mogoče, ako bi bila Karantanija le del Iztočne marke? Kakor nam je znano, stanovali so grofi Iztočne marke ravno v tej zemlji, a ne v Karantaniji in nič nam ni znano, da bi bil kateri krajinski grof ob enem tudi na Koroškem zapovedoval. Iz vsega tega se vidi, da Karantanija ni pripadala Iztočni marki in da ta poslednja ni mogla sezati na jugu do Drave. Nekateri nemški zgodovinarji (n. pr. Meiler, Denkschriften der Wiener Akademie 1868) so skušali dokazati, da se ni nikoli pretrgala vrsta mejnih grofov v Iztočni marki tudi po navalu Madjarov ne, temveč da so neprestano vladali od 907. do 955. l. Ali to je temeljito pobil kritični Lorenz: „Ueber die sagenhafte Geschichtsschreibung des XII.—XIV. Jahrh. in Oesterreich“. (Drei Bücher Geschichte und Politik.) Po razrušenji velikomoravske države propadla je namreč tudi Iztočna marka in Madjari so poplavili vso ono važno kupčijsko cesto, ki je vodila ob Dunavu iz Nemške proti iztoku. V Karantaniji se pa nič ne ve o madjarski vladi (razen mimogredočih navalov). Ako bi bila Karantanija res kos Iztočne marke, mogli bi se bili torej v njej rešiti in ohraniti krajinski grofi, kar se pa ni zgodilo, nego v Koroški nahajamo v tej dobi same domače kneze.

Karantanija bila je torej poleg Iztočne marke samostalna pokrajina in onacerkvena razdelitev od 811. l. ni imela vpliva na politiško. Tudi se je Karantanija navadno zemljepisno ločila od Bavarske. Dümmler celo trdi (Südoestl. Marken pg. 17), da je bila vez Karantanije in njenih mark z Bavarsko v prvi četrtinki IX. stoletja popolnoma pretrgana. Da bi podjarmljenega ljudstva ne razdražil, Karol iz početka ni ustanovil v Karantaniji posebnih okrožnih grofij.

(Gaugrafschaften). Da, za Karlovičev ni bila nikoli vsa Koroška razdeljena na take grofije, nego le tu pa tam podelili so kako posebno okrožje posameznemu grofu. Ali s tem uradniški okraji še niso bili stalno urejeni. Previdni Karol pustil je iz početka Slovincem njih domače kneze, samo da so se morali dati krstiti in obljubiti kralju zvestobo. Tako se je po jedni strani laže krščanstvo širilo, po drugi pa se je ljudstvo vedno bolj privajalo frankovski oblasti. Taki domači knezi so bili na Koroškem: Ingo (koncem VIII. stoletja; pozneje) Pribislav, Cemikas, Stojmir, Etgar i. t. d. Tudi oni Zvonimir (Wonimir), ki je bil l. 796. šel na Avare v družbi s frijulskim vojvodom Erichom, bil je tak domač knez v Karantaniji, le da se ne more določiti, v katerem delu slovenske zemlje je vladal. Pač pa so Karloviči na vso moč podpirali naseljevanje Nemcev med Slovenci ter tako počasi iz njih napravili odvisne podložnike in na posled robe. To pa se je dogajalo le polagoma, ne povsodi jednako in zlasti s pripomočjo cerkve. Kako so oglejski patrijarhi med Slovenci sveto vero širili, tega ne vemo; ali misliti si moremo, da počasi, ker je Alkuin svojega prijatelja Pavlina, oglejskega patrijarha, nujno opominati moral, da se pobrine za pokrščenje Slovencev. Ali temu je bila izvestno velika ovira to, da tuje misijonarji niso znali zadosta slovenščine. Latinščina veljala je za jedini cerkveni jezik in poleg te smatrali so slovenščino, kakor tudi nemščino, za veliko zlo. Koncil v Mogunci 813. l. ukazal je, naj duhovniki tudi očenaš in vero latinski moliti učijo, „et qui aliter non potuerit, vel in sua lingua discat“. Ali istega leta je določil koncil v Turu, da naj se narodu v domačem jeziku pridiguje, da se morajo škofove homilije v narodni jezik pretolmačevati. Tako se je opravljala tudi izpoved po domače in očitno izpoved molilo je vse ljudstvo po pridigi v svojem jeziku. Take slovenske molitve ohranile so se nam v slavnih Brižinskih spomenikih.

Ako so v središči Karantanije (denašnji Koroški) domači knezi še dolgo gospodarili brez po sebnega vtikanja frankovskih kraljev, ne velja to tudi o iztočnih in južnih mejnih deželah Karantanije. Te so potrebovale previdne, krepke roke v obrambo proti sovražnim navalom. Slovenski knezi niso imeli zadosti izkušenosti za toliko vojaško nalogo in zdeli so se Frankom tudi prenevarni, da bi jim mogli zaupati tako važno mesto. Zato je postavil Karol Veliki vse mejne dežele Karantanije pod oblast frijulskega vojvode

ki je upravljal tudi trevižansko (veroneško) marko. Na državnem zboru v Ratisboni l. 788. izročil je Karol obrambo vseh jugoiztočnih mej svoje kraljevine grofu Markaru. Njemu je sledil l. 795. Erik (Erich) in temu l. 799. Cadalaus (Cadolach), ki je l. 819. za mrzlico umrl. Njegov naslednik Balderich moral se je boriti zoper upornega Ljudevita Posavskega. Najprej je upokoril „Karnijole ob Soči in Savi“ (t. j. tolminske in gorenjske Slovence), ki so se predali hitro potem, ko je Balderich Ljudevita dvakrat potolkel (Einhardi annales ad an. 820, Pertz M. G. I. 207). Tudi pozneje bila je Balderichu sreča mila, tako da je l. 822. upokoril vso deželo med Savo in Dravo ter zagotovil v njej frankovsko oblast. Ti dogodki so imeli velike posledice za slovenski narod. Vsled Ljudevitovega upora izgubili so Slovenci svoje domače vojvode in dobili za vladarje frankovske grofe. Tudi je skušal Ljudevit Pobožni Karantanijo in Panonijo tesneje spojiti z Bavarsko.

Ali Balderich ni srečno končal. Mestu Ljudevita počeli so nadlegovati njegove marke Bolgari. Ti so se bili razširili tudi v ogersko nižino, prekoračili Dunav in naseljevali se ob dolnji Dravi in Savi. Njihovih navalov Balderich ni mogel odbiti in zato ga cesar odstavi l. 828. Njegovo marko razdeli na štiri grofije, katerih imena pa nam letopisci niso zapisali. Tako nam ne ostane nič drugega, nego uganjanje. Prva je marala biti Frijulska sama (z Oglejem in Verono), druga Istra s Krasom, Notranjskim in Reko; tretja pa takoimenovana „Slovenska marka“ ob Savi. Ta marka je obsezala na Štajerskem vse celjsko okrožje, na Kranjskem pa vse Dolenjsko do Snežnika (t. j. razen novomeškega okrožja še: Št. Vid, Šmarije, Lož in Obloke). Ta marka je imela različna imena: Marica Vinidorum, Marcha juxta Souvam (Savina), Šaunia (Savinija) in morda tudi Savia. L. 838. se imenuje nje grof Salacho, zavisen od koroškega vojvode, posredovalec med Privino in Franki. On je bival „in arce Richenburg“ (Reichenburg, Rihenberk ali Liberca ob Savi) in ta grad je bil središče Slovenske marke.

Ali kje je bila četrta marka Karantanije? Krones misli (Handbuch I. 339; Grundriss I. 163), da je utegnila biti to Kranjska, t. j. današnje Gorenjsko. Res je, da se ta zemlja časi imenuje tudi „marka“ (Chreina-Marche), ali navadno je v listinah govor le o „pagus Carniola“ (Gau-Krain) z glavnim gradom Kranj (Krainaburg). V primeri z drugimi tremi markami bila bi ta „Kranjska marka“ mnogo

premajbna. Tudi ona ne leži na meji Karantanije, nego njej na jugu imamo Istersko in Slovensko marko. Na Gorenjskem torej ni bilo potreba utemeljevati posebne marke in zato si moramo misliti, da je ostala ta zemlja še vse IX. in prvo polovico X. stoletja v zvezi s Koroško, kakor posebna župa te pokrajine. Četrto marko Karantanije moramo torej drugodi iskati. Mi znamo, dá so imeli Franki l. 828. še lep kos Panonije v svoji oblasti. Ali niso morali tudi te zemlje nekam uvrstiti? Kar se tiče dežele med Savo in Dravo, kjer se je pa frankovska oblast hitro krčila, dá se misliti, da je spadala v področje slovenskega mejnega grofa. Ali kaj je bilo s Panonijo med Dravo in Rabo? Saj je ta zemlja tudi potrebovala obrane proti Bolgarom in malo za tem proti Veliki Moravski. Mi znamo, da so Franki l. 848. dali zemljo okolo Blatnega jezera Privini († 860), ki si je sezidal v močvirnatem kraju svoj Blatni grad (Moosburg blizu Szalavara). Privinina kneževina sezala je proti zapadu daleč v denašnjo Štajersko, prav do nekdanje noriško-panonske meje, in zavzemala torej tudi okolico ptujsko. Severna meja te kneževine je bila Repica in Raba, ki sta ob enem delali mejo izmed pasavske in saleburške škofije. Ta iztočna stran Karantanije imenuje se tu pa tam v listinah „Iztočna marka Karantanska“. Tako beremo, da je škof Adalvin posvetil l. 874. cerkev pri Ptuji „in orientali Carinthiae termino“. Da Ptuj ni pripadal Slovenski marki, je natorno, ker leži izven porečja Save. Ako vzamemo, da so Franki l. 828. tudi iztočno marko Karantanije ustanovili, tedaj ne bomo mogli več dvomiti, kam je spadala srednja Štajerska in ne omahovati, kakor Krones, Handbuch I. str. 323 in 333. Res je pa, da je ta iztočna Karantanska marka po Kocelovi smrti izginila in da so jo skoro potem Madjari zavzeli. Še le l. 982. bili so Madjari potisnjeni čes Labnico in od takrat pa do danes je ta reka iztočna meja Štajerske.

VI.

Rekli smo že, da so Franki l. 828. pridružili Karantanijo in njene marke bavarski vojvodini. Takrat torej izgubila je stara slovenska vojvodina za nekoliko časa svojo samostalnost. Bavarsko pa (in torej tudi Karantanijo z markami) podelil je bil Ljudevit Pobožni avgusta meseca 825. svojemu sinu Ljudevitu Nemcu (po delilnem načrtu iz l. 817.). Ko so se pa začeli l. 830. proti Ljudevitu Pobožnemu puntati njegovi sinovi, pozabljal je tudi Ljudevit Nemec

vedno bolj svojega bavarskega kraljestva hrepeneč po višjih smotrih. Mestu njega vladali so Koroško palatinski grofje v Karnskem in Blatnem gradu na severni strani Celovca. Ti vojvodini namestniki izvrševali so svojo kneževsko oblast po vsej Karantaniji in njenih markah. V teh poslednjih imeli so mejni grofi svojo posebno upravo in večjo vojaško oblast, kakor je že bilo omenjeno. Vsa dežela pa je razpadala malo po malem na več okrožnih grofij, katerih načelniki so namestovali kralja, pobirali davek, upravljali kraljevska posestva, zapovedovali vojski in predsedovali rednim (vsak mesec), kakor izrednim sodnijam. Da niso prekoračili ali zlorabili svoje oblasti, nadzirali so jih strogo „kraljevi poslanci“ (*missi regis*).

Ljudevita Nemca sin Karlman spunta se l. 861. proti svojemu očetu s pomočjo velikomoravskega kneza Rastislava. Ljudevit je bil dal že l. 856. Iztočno marko (avstrijsko) Karlmanu in zdaj je ta hrepel tudi po Karantaniji in bavarskem kraljestvu. Ali Ljudevit prisili hitro sina na pokorščino in tako tudi dve leti pozneje, ko se je bil Karlman drugikrat spuntal. Tedaj (863) poda se Ljudevit na Koroško, potolče upornega sina in ga premaga s pomočjo grofa Gundakara, ki je iz početka moral ubogati Karlmanu kakor svojemu gospodarju. Temu Gundakaru preda Ljudevit v zahvalo Koroško vojvodstvo. Ali že naslednjega leta pomiri se kralj s svojim sinom, povrne mu njegovo oblast in l. 865. zagotovi tudi Bavarsko z vsemi iztočnimi zemljami. Slovencem prijazni Gundakar je nameraval svojo moč na Koroškem utrditi in morda Karantanijo odcepiti od Bavarske. Zato ga Ljudevit l. 866. odstavi in Gundakar, da ne bi bil kaznovan, pobegne na dvor moravskega kneza Rastislava, kojega odpor proti Nemcem bil je prav tedaj najsilnejši. Po Dümmlerjevem mnenju dobi že tedaj Koroško Karlmanov nezakonski sin Arnulf. Ta se je mnogo mudil na Koroškem, stoloval v Blatnem gradu in imel več nezakonskih sinov od postranskih žen slovenskega rodú. Bil je krepke postave, neupogljive volje in poln častilakomnosti. Hrepel je, čim prej sestri na prestol svojega očeta in zato se je skrivaje pogovarjal z moravskim knezom Svetopolkom, s katerim je moral Ljudevit Nemec l. 874. skleniti neugodni mir v Forchheimu. Po Ljudevitovi smrti 876. dobi bavarsko kraljestvo njegov sin Karlman, ali Koroško s svojimi markami ostalo je kot posebni del Bavarske Arnulfu, ki je vedno deloval na oslavljenje nemške oblasti v vzhodnih zemljah (zlasti Iztočni marki). Njegova zveza s Svetopolkom postajala je

vedno ožja in z njegovo pomočjo spuntal se je proti svojemu strijcu Karolu Debelemu, ki je bil zjediniel ne le vso nemško državo svojega očeta, nego za nekoliko časa celo vse frankovsko kraljevstvo in prejel tudi cesarsko krono v Rimu. Arnulf zbere vojsko Bavarcev in Slovencev ter prisili Karola, da se mu preda l. 887. Naslednje leto priznajo vsa nemška plemena Arnulfa za svojega kralja. Ali kot tak, spoznal je nevarnost, koja je pretila Nemški od strani Velike Moravske in zato se je obrnil proti svojemu prejšnjemu zavezniku Svetopolku. Pridobil je najprej na svojo stran slovenskega kneza Braclava, ki je vladal nekdanjo Privinino kneževino, ali pa verjetneje zemljo med Savo in Dravo. Še hujšega neprijatelja Velike Moravske pa je našel Arnulf v Madjarih, ki so bili prav tedaj prodrli v ogersko nižino. Tako je morala pasti najslavnejša slovenska kneževina (l. 905.—906.), zlasti ker so se bile po smrti Svetopolkovi (894) porodile razprtije med njegovimi nasledniki.

Ko je Arnulf zasedel bavorski in nemški prestol, izročil je Koroško grofu Rudpertu, ki je umrl 893. leta. Njegov naslednik je postal Luitpold, nečak ali morebiti bratranec Arnulfov in njegov veliki jubimec, ki je utemeljil vladarsko rodovino Scheiern-Wittelsbach. Ta je bil ne samo vojvoda koroški, nego tudi vrhovni oskrbnik Iztočne marke in upravitelj cele Bavarske. Njegova naloga bila je braniti Nemčijo od navalov madjarskih. Ali v veliki bitki ob Dunavu (mesto ni točno določeno) l. 905. poginili so „skoro vsi Bavarci“ in ž njimi tudi Luitpold. Nasledil ga je v njegovi časti najstarejši sin Arnulf, ohol in častiželjen mož, ki je dobro skrbel za učvrstitev svoje vojvodske oblasti in zraven se tudi hrabro vojskoval proti Madjarom, katere je večkrat potolkel. V zavesti svoje moči protivil se je novoizbranemu nemškemu kralju Konradu I. (911—918) in tako tudi njegovemu nasledniku Henriku I. (918—936). Ta je bil prisiljen z Arnulfom pomiriti se (v Reznu 921) ter prepustiti mu v Bavarski in južnoiztočnih zemljah vse knežje pravice brez kraljevega vpliva. V Arnulfovem imenu vladal je Koroško njegov mlajši brat Berthold, ki je postal po bratovi smrti (937) vladar Bavarske. Mestu njega dobil je Koroško z markami po imenu nepoznan grof.

Ko je Berthold l. 945. umrl, porabil je kralj Oto I. to priliko, da bi pridobil vojvodstvo bavarsko svoji rodovini in tako utrdil svoj vpliv tudi v tem delu nemške države. Izključil je torej Luitpoldove naslednike od vojvodstva in podelil Bavarsko s Koroško in markami

svojemu častihlepnemu polubratu Henriku Saksonskemu (23. decembra l. 945.). Ta se ni le proti Madjarom hlabro bojeval, nego razširil je svojo oblast tudi proti jugu s tem, da je podvrgel svoji vladi Oglejski patrijarhat. Ali proti njegovi krepki vladi dvignila se je velika buna pod vodstvom odstavljenih Luitpoldovičev. Tudi oglejski patrijarh Engilfried in saleburški nadškof Heriold uprla sta se prevladi Bavarske (953—955). Ali Henrik premaga z bratovo pomočjo svoje sovražnike in maščuje se nad njimi nečloveško. Vsled tega spoji Karantanijo in njene marke ože nego poprej z bavarsko vojvodino. Ali to uničenje karantanske samostalnosti trajalo je le malo časa. Po Henrikovi smrti (955) namreč prevzame vlado Bavarske njegov sin Henrik II. Prepirljivi. Ta se je uprl Otonovemu mladoletnemu sinu Otonu II. (973—983) in nameraval s pomočjo českih in poljskih vojvod pridobiti si nemško kraljevsko krono. Ali mladi kralj ukroti svojega protivnika in ga prekliče z mnogimi njegovimi prijatelji (v Reznu 975). Da bi se Bavarska ne mogla več protiviti nemški kraljevski oblasti, sklenil je Oto II. razdeliti jo in tako njeno moč uničiti. Pred vsem so Babenbergovci vzprejeli cesarsko milost. Prejeli so namreč od Otona „Nordgau“ ob česki meji in „Iztočno marko“ na meji proti Madjarom. S to poslednjo podelitvijo postavil je Oto II. temelj naši Avstrijski državi. Razen tega pa je odločil cesar Karantanijo od Bavarske in to vojvodino podelil drugi rodovini.

Skoro poldrugo sto let (od 828. do 976.) bila je Karantanija več ali menj združena z Bavarsko. Ali tudi v tem času imela je Koroška zmerom svoje upravitelje, le malo odvisne od bavarskih vladarjev. Še bolj neodvisni pa so bili krajinski grofi v Frijulski, Isterski in Slovenski marki, po posebni ureditvi mejnih pokrajin. Vrhu tega počenjale je (v IX. in X. stol.) na Frijulskem nova neodvisna kneževina, t. j. Oglejski patrijarhat. Že Karol Veliki je bil podelil (l. 801. ali 802.) oglejski cerkvi mnogo imunitet ter nasledniki njegovi pomnožili so svoboščine in oproščenja oglejskim patrijarhom (tako n. pr. Karlman l. 879., da ima patrijarh pravico pobirati vse one davščine, katere so se poprej cesarju plačevale). Res, da so te imunitete veljale le za posestva cerkve oglejske in da ta posestva takrat še niso bila obširna. Ali ipak postavljen je bil temelj pozneje tako mogočnemu patrijarhatu, ki ni zavzimal samo Frijulske in Goriške, temveč nekoliko časa tudi Istro in Kranjsko. Patrijarhova

neodvisnost ni bila po volji bavarskemu vojvodi Henriku, zato ga je z vojsko prisilil, da je priznal vojvodo za svojega kneza. Ali nemški kralji so vedno podpirali cerkvene kneze in pospeševali njih moč, da bi jim ti pomagali krotiti preoblastne vojvode. Iz tega uzroka podelil je cesar Oto I. l. 962. vsem italijanskim škofom imuniteto in tiste pravice, katere so izvrševali poprej le grofje kot kraljevski uradniki. Nezavisnost Ogleja bila je tedaj zopet potrjena in od tega časa je vrlo hitro narastala patrijarška država. Na enak način izcimila se je na severni strani Karantanije nadškofijska kneževina Salcburška, ki je obstajala celo do Lünevillskega miru 1801. l.

Tako vidimo, da, akoprem je bila Karantanija s svojimi markami nekoliko časa upravno spojena z Bavarsko, vendar je tudi v tem času ohranila svojo samostalnost, svoje posebne vladarje in svoje stare ustanove. Le za vlade Henrika Saskega pretila je nevarnost, da se slovenske dežele stopijo z Nemčijo, ali to ni imelo trajnega obstanka. Kakor smo poprej videli, niti nemška kolonizacija med Slovenci do l. 955. ni bila posebno napredovala, nego da se je prav za prav še le po tem letu začela. Tako je ostalo do l. 976. tudi narodno življenje slovensko precej nedotakneno in Slovenci so se še dobro zavedali razlike med seboj in Nemci. Njih imena bila so čisto slovenska, pomenljiva in lepoglasčča, kakor nam najbolje pričajo zapiski na Štivalskem evangeliji. (Glej podlistek „Soče“ 1880, list 17.) Do l. 976. torej slovenska samosvest ni bila še ni malo upešala.

(Dalje prihodnjič.)



Dekliška tožba.

Tik mēne na klopico sél je,
In nisem mu rekla: nikar!
Za róke me ráhlo prijél je,
Braniti ni bilo mi mar.

Govoril sladkó mi je némi,
In zrl tako mílo je v mé,
Besede so segle v srcé mi,
Pogledi prebóli srcé.

Pritisnil na prsi me svoje,
Poljubil na usta gorkó.
Ni svóbodno srce več moje —
Kaj morem sirota zató!

P.



so bili v bitkah in vsak ti bo vedel za slučaje, v katerih so posamezni vojaki slutili, da dneva ne bodo preživeli.

— Ker večino, če ne vseh, pred začetkom bitke smrtni strah obhaja. Kdor potem pade, pravijo, da je to že poprej slutil.

Proti večeru začne župnik tožiti, da ga na prsih tišči, pa se ni hotel vleči, ampak ostal je po konci in usedel se k mizi, ko se je prinesla večerja. Kuharica gre potem še po vino in postavi dva kozarca na mizo. Župnik hoče meni in sebi natočiti, pa začudeno pogleda, ko vidi pred seboj namestu svoje navadne kupice drug kozarec. Pokliče kuharico, ta se izgovarja, a končno izpove, da je kupico našla v omari počeno, dasi se je ni bil nihče doteknil.

Župnik jo veli prinesiti. Ko jo zagleda na dve polovici razpočeno, prebledi, vstane in tiho reče: „Bernard, Ti me kličeš.“

Ukaže poslati po kaplana, da ga previdi. Jaz ga skušam tolažiti, pa spoznal sem, da je nastopila kriza, ker je začel težko dihati in so se prikazala znamenja plućnega edema.

Kaplan prihiti in po storjenem sv. obhajilu molita skupaj z župnikom molitve za umirajoče in potem v pričo vse družine očanaš. Pri poslednjih besedah obrne župnik glavo k zidu in neha dihati.

Sosedni kmetje so kmalu pribiteli in ko so videli svojega mrtvega župnika, dejali so: „Škoda za Njé! Bili so časi hudi, res hudi, pa radi so nam piti dali! Škoda za Njé!“



Jedinstvo slovenskih dežel od VII. do XIII. stoletja.

Spisal Simon Rutar.

(Koniec.)

VII.

XII. in XIII. stoletje je čas postanka malih dinastičnih kneževin v okrožju stare Karantanije. Začetek tem samostalnim državnim stvorbam postavil je patrijarhat oglejski. Ta je zadobil svojo samostalnost v veliki borbi izmed rimske cerkve in nemške države poradi investiture. V tej borbi skupljal je cesar Henrik IV. vse elemente okolo sebe, ki so bili količkaj v stanju podpreti njegovo